

JĘDRZEJ TOMASZ KAŁUŻNY
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)*

Namioty w średniowiecznym i nowożytnym obozie wojennym w świetle źródeł ikonograficznych

Streszczenie. Namioty służyły wędrującemu człowiekowi od najdawniejszych czasów, stanowiąc zastępstwo budynku oraz miejsce do przechowywania swojej własności. Źródła ikonograficzne dostarczają wielu ciekawych informacji o wyglądzie obozów wojskowych, a także rozbitych na ich terenie namiotów. Jednym z podstawowych sprzętów mieszkalnych w obozach wojskowych były namioty z wieloma wygodami w środku, przeznaczone dla dostojników, rycerstwa oraz dowódców, a także proste konstrukcje i szałaszy dla zwykłych żołnierzy, sług i pomocy obozowej. Na przestrzeni wieków namioty wojskowe przechodziły ewolucję konstrukcji oraz materiałów, z których były wykonywane. Także system ich stelażu, wraz z żerdziami konstrukcyjnymi, poddawano modyfikacjom. Wiele z tych przemian dostrzec można, korzystając ze źródeł ikonograficznych.

Słowa kluczowe: namiot, obóz wojenny, źródła ikonograficzne, wyposażenie wojenne.

Na przestrzeni wieków namioty wykorzystywano jako miejsce schronienia podczas podróży, polowań, turniejów czy wydarzeń kościelnych. Były też nieodłącznym elementem żołnierskiego wyposażenia, stanowiąc niezwykle ważną dla funkcjonowania armii część zaplecza militarnego. Dzięki tak powszechnemu zastosowaniu namiotów, posiadamy o nich stosunkowo sporo wzmianek źródłowych, jednak w większości są to informacje bardzo ogólnikowe¹.

Sama kwestia występowania i wykorzystywania namiotów w średniowieczu i okresie nowożytnym, jest tematem często podejmowanym. Warto tutaj wspomnieć o artykule Jana Szymczaka², a także o całościowych ujęciach monograficznych, dotyczących techniki wojskowej pod redakcją Andrzeja Nadolskiego³,

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Średniowiecznej, e-mail: jedrzej.kaluzny@interia.pl.

¹ J. Szymczak, *Pod namiotem sub diuo*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy Środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 101–103.

² *Ibidem*, s. 101–113.

³ *Polska technika wojskowa. Do 1500 roku*, red. A. Nadolski, Warszawa 1994.

i uzbrojenia pod redakcją Andrzeja Nowakowskiego⁴, gdzie wiele uwagi poświęcono zagadnieniom zakładania obozów armii, oraz wykorzystania namiotów. Warto zwrócić również uwagę na brak ujęcia porównawczego, skupiającego się na zestawieniu źródeł pisanych, z dostępną ikonografią.

Namiot, według słownikowej definicji, to: „przenośne pomieszczenie z tkaniny (lub skór) rozpiętej na drewnianym rusztowaniu”⁵. Zaś w źródłach występuje najczęściej jako *tentorium*, a czasami jako *tabernaculum*⁶. Produkcją zajmował się rzemieślnik zwany *scaenifactor*, opisywany jako „rzemyśla, czo stani aut namiothy dzalają vel dzialal”⁷. Warto zauważyć również staropolskie określenie namiotu jako „stan”⁸.

Płótno namiotowe musiało być solidne, najczęściej wykonywane z cwelichu czyli grubej tkaniny lnianej, konopnej lub bawełnianej, często splatanej z kilku tych surowców podwójnym splotem⁹. Niekiedy do produkcji wykorzystywano również sukno. Materiał namiotowy, choć mógł być bogato zdobiony, jednak przede wszystkim musiał być odporny na warunki atmosferyczne, w tym silne deszcze¹⁰.

Do wykonania namiotu z jednym szczytem, o wysokości 8 łokci (ok. 4,5 m) i rozpiętości 32 łokci (ok. 18 m), zgodnie z zapisem zatwierdzonego w 1533 r. statutu cechów bydgoskich, potrzebowano 112 łokci (ok. 64 m) materiału szerokości ok. 2 łokci¹¹.

Jeżeli chodzi o ceny namiotów, to choć wzmiankowane są w rachunkach stonsunkowo często, dotyczą głównie namiotów królewskich. Trudno zatem oszacować na tym przykładzie koszty namiotów prostszych, wykorzystywanych przez mniej zamożnych. Według rachunków dworu królewskiego, za żerdzie do rozstawienia namiotu króla w 1393 r. zapłacono 2 skojce¹². Zaś za surowe płótno do obicia namiotu płacono 1 grzywnę 7 skojców i 4 kwartniki¹³. Liny naciągowe kosztowały 3 skojce¹⁴, natomiast za gałki na szczyt namiotu (il. 18, 19, 25) zapłacono 6 groszy, za malowanie dachu namiotu pod owymi gałkami szczytowymi

⁴ *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450–1500*, red. A. Nowakowski, Toruń 1998.

⁵ *Słownik staropolski*, t. V, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 67–68.

⁶ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 104; *Słownik staropolski...*, s. 67–68.

⁷ *Słownik staropolski...*, s. 68.

⁸ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 111.

⁹ *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, red. J. Kamińska, I. Turnau, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 651, 672.

¹⁰ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 108.

¹¹ *Statuty i przywileje cechów bydgoskich z lat 1434–1770*, wyd. T. Esman, Z. Guldon, Bydgoszcz 1963, nr 7, s. 23–24; J. Szymczak, *op. cit.*, s. 109.

¹² *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*, wyd. F. Piekoskiński, Kraków 1896, s. 156.

¹³ *Ibidem*, s. 160.

¹⁴ *Ibidem*, s. 164.

1. Namioty i szałas w obozie, według Guidoriccio z Fogliano, *Obóz z winnicami*, XIV w. (Źródło: <https://i.pining.com/564x/b8/bd/be/b8bdbe4195809b7cd5d2878de1147277.jpg>)

placono 12 groszy¹⁵. Warto zauważyć również, że chociaż wydatki te, w porównaniu z innymi pozycjami na liście rachunków, były dość wysokie, to pojawiają się często, co świadczy o znacznym wykorzystaniu i eksploatacji namiotów w tym okresie¹⁶. Również w innych rachunkach odnaleźć można informacje na temat kosztów części składowych namiotów. Na płótna namiotowe, do wykonania elementów nośnych i ozdobnych namiotu, według wydatków rady miejskiej w Elblągu w 1404 r. wydano 4 marki, 11 skojców i 4 denary¹⁷. Za liny naciągowe do namiotu w 1461 r. w Krakowie zapłacono natomiast 24 grosze¹⁸. Jeżeli chodzi o całościowy koszt namiotu, to warto wspomnieć o zapisie z 1521 r., według którego puszarzce otrzymali od króla Zygmunta I nowy namiot wyceniony na 13 florenów i 21 groszy¹⁹.

¹⁵ *Ibidem*, s. 160.

¹⁶ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 110.

¹⁷ *Ibidem*, s. 112.

¹⁸ *Rachunki wielkorządowe krakowskie z lat 1461–1462 i 1471*, wyd. S. Krzyżanowski, Archiwum Komisji Historycznej, t. XI, nr 400, s. 491.

¹⁹ „pro novo tentorio pixidariis in summa fl. 13 gr. 21”. K. Górski, *Historia artylerii polskiej*, wyd. T. Korzon, Warszawa 1902, s. 224.

Źródła ikonograficzne dostarczają wielu istotnych informacji o wyglądzie obozów wojskowych, ich rozplanowaniu, a także wyposażeniu oraz schronieniach. Jednym z podstawowych sprzętów mieszkalnych w obozach wojennych były namioty dla dostojników oraz rycerstwa, a także skromniejsze konstrukcje oraz szałaszy dla sług i czeladzi obozowej²⁰.

Jednym z najpowszechniej używanych krojów namiotów były znane już od wczesnego średniowiecza niewielkie konstrukcje na planie koła, o stożkowym kształcie²¹. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż we wczesnośredniowiecznych ujęciach ikonograficznych niewiele jest namiotów obszerniejszych, natomiast w namiotach stożkowych przedstawiani są królowie i dostojnicy (il. 2, 3). Być może więc namiot tego typu, początkowo jako jeden z najpopularniejszych sprzętów w obozach wojskowych, na przełomie XIII i XIV w. zastępowano coraz częściej przez dużo wygodniejsze namioty o parasolowym kształcie. W okresie późnego średniowiecza namioty w formie stożkowej przeznaczone były najpewniej dla mniej zamożnych. Konstrukcja takich namiotów była bardzo prosta. Całość opierała się na pojedynczym drewnianym maszcie, bez konieczności stosowania dodatkowych drewnianych elementów (il. 4). Namioty te nie wymagały także lin naciągowych. Ich stabilność osiągnano poprzez przyszpilenie samego płótna bezpośrednio do ziemi. Wytworzone w ten sposób napięcie materiału całkowicie wystarczało do usztywnienia konstrukcji (il. 5). Jak się wydaje, namioty tego typu były stosunkowo najłatwiejsze i najszybsze do ustawienia. Posiadały jednak mniejszą przestrzeń w swoim wnętrzu, przez swój mocno zwężający się ku górze kształt.

Zaznaczyć należy, że w powszechnym użyciu były namioty o różnej konstrukcji. W świetle ikonografii wydaje się, że jednymi z bardziej popularnych krojów namiotów były te o ścianach na podstawie w formie okręgu lub wielościanu, ze stożkowym, parasolowym dachem²² (il. 6). W wielu przypadkach ściany stanowić mogły osobną płachtę i były specjalnie dopinane do dachu, wcześniej już rozłożonego i rozpiętego dzięki odciążom i drewnianym żerdziom. Tak stworzona konstrukcja była najprawdopodobniej najwygodniejsza do rozkładania. W pierwszej kolejności bowiem należało jedynie ustawić maszt nośny z zarzuconą płachtą stanowiącą dach. Dopiero po przytwierdzeniu masztu z dachem do ziemi, za pomocą lin i kołków, ściany przypinać można było do stabilnie stojącej już konstrukcji (il. 7).

Najprawdopodobniej jednak w wielu przypadkach na wspomniane elementy nośne namiotu składał się nie tylko maszt główny, ale i ustawiane prostopadle do niego żerdzie konstrukcyjne, do których końców mocowano brzegi spadzistego

²⁰ A. Nowakowski, *Sprzęt taborowy, obozowy i przeprawowy*, [w:] *Polska technika wojskowa...*, s. 255–256.

²¹ W. Świętosławski, *Sprzęt transportowy, przeprawowy i kwatermistrzowski*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej...*, s. 128.

²² *Ibidem*.

dachu. W ten sposób stworzyć można było dużo stabilniejszą konstrukcję. Choć układ taki najczęściej niewidoczny jest bezpośrednio na przedstawieniach ikonograficznych, to w wielu przypadkach, bez wspomnianej konstrukcji, niemożliwe byłoby utrzymanie idealnie parasolowatego kształtu dachu, jedynie poprzez rozciągnięcie lin (il. 8). Warto zwrócić uwagę również na fakt, że na wielu przedstawieniach, poprzez wybrzuszenie i napięcie materiału, widać wyraźny zarys konstrukcji zapewne szprychowo ustawionych żerdzi (il. 9). Ponadto w części ikonografii przedstawiającej otwarte lub półotwarte namioty można się dopatrywać widocznej konstrukcji szprychowej lub innej, zdecydowane bardziej skomplikowanej niż sam pojedynczy maszt (il. 10).

Wspomniane elementy konstrukcyjne są stosunkowo rzadko notowane w źródłach pisanych. Potwierdzenia ich stosowania doszukiwać można się w nazwie zawodu rzemieślniczego osób trudniących się rozpinaniem namiotów książęcych, na wspomnianych żerdziach²³. Mowa tutaj o żerdnikach (łac. *perticarii*), czego pozostałością są nazwy miejscowe, takie jak „Żerdniki”²⁴.

Jak już wspomniano, konstrukcje namiotowe, dla zwiększenia stabilności, mocowane były do ziemi za pomocą lin naciągowych i kołków, które dodatkowo zapewniały dobre naprężenie płótna, zwiększając nie tylko jego odporność na warunki atmosferyczne, ale i czyniąc wygląd namiotu dużo atrakcyjniejszym (il. 12). W wielu przypadkach stosowano najpewniej również dodatkowe liny naciągowe, mocowane bezpośrednio do masztu, stabilizujące i utrzymujące go w pozycji pionowej, nawet w wypadku mocnych podmuchów wiatru (il. 13, 14).

Jak się wydaje, w wielu przypadkach odciążony mocowano również do drzew, wozów lub innych ciężkich, zapewniających stabilność przedmiotów w obozie²⁵ (il. 15).

W okresie nowożytnym namioty o parasolowym kształcie przeznaczone były najpewniej dla dowódców i dostojników jako namioty wspólne dla wielu żołnierzy lub magazyny sprzętu (il. 16, 17).

Powierzchnię namiotu powiększyć można było poprzez zastosowanie podwójnego masztu. Tak przygotowane schronienie pomieścić mogło do kilkunastu osób lub sporo wyposażenia (il. 18, 19). I tak też namioty rozbite pod Mediolanem podczas wyprawy włoskiej Fryderyka I Barbarossy musiały być na tyle obszerne i wysokie, że w ich wnętrzu mógł się odbyć pojedynek między księciem Bolesławem Wysokim i innym rycerzem²⁶.

²³ A. Nadołski, *Sprzęt taborowy, obozowy i przeprawowy*, [w:] *Polska technika wojskowa...*, s. 81.

²⁴ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 102.

²⁵ Wspominając ciekawe rozwiązania tego typu, warto zwrócić uwagę na XVII w. przedstawienie ikonograficzne, gdzie liny naciągowe prostego namiotu żołnierskiego przywiązane są do kotwicy wbitej w lód, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/40/Sebastian_Vrancx02.jpg/800px-Sebastian_Vran-cx02.jpg.

²⁶ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 104; *Kronika książąt polskich*, wyd. Z. Węclewski, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. III, wyd. nakł. Akademii Umiejętności w Krakowie, Lwów 1878, s. 481.

2. Namioty stożkowe, według *Bitwa pod Akres*, manuskrypt, XIII w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/4180/8286/>)

3. Namiot stożkowy, według *Romans Aleksandra*, XII w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/4974/15440/>)

4. Namiot stożkowy z widocznym masztem, według *Manuskrypt*, Francja, XIII w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/4332/19323/>)

5. Rozstawianie namiotu, według *Pieśń o Rolandzie*, manuskrypt, XIII w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/90/b0/3d/90b03d03af44af5e129456c6a748db37.jpg>)

6. Namioty jednomasztowe o kształcie parasolowym, według *Obóz Karola Śmiałego w bitwie pod Murten 1476*, kronika Diebolda-Schillinga, ok. 1510 r.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/47/5d/e3/475de3740cfccedf383abe145ae563dd.jpg>)

7. Namioty z rozdzielnymi płachtami dachowymi, według *Bitwa pod Piombino*, fragment, manuskrypt Hesperisa, ok. 1460 r.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/07/ed/0f/07ed0f7f3145f9e4a05f1c61851788d8.jpg>)

8. Namiot z gotowym stelażem, według *Księga Biskupa świętego Ludwika*, XV w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/f2/07/45/f2074565b90596bcfce2b9bb4f0c5296.jpg>)

9. Namiot z widocznym stelażem, według *Wielka Kronika Francji*, Jean Fouquet, XV w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/b1/fd/91/b1fd91e364d5125f2caaf25b48e87ced.jpg>)

10. Widoczne elementy konstrukcyjne namiotu, według *Wielka Kronika Francji*, Jean Fouquet, XV w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/4304/22486/>)

11. Rozbijanie namiotu, według *Wielka Kronika Francji*, Jean Fouquet, XV w.
(Źródło: <https://i.piniimg.com/564x/58/a3/33/58a333c319ba3051f544c52b8ac5c9f9.jpg>)

12. Mocowanie lin naciągowych, według *Historia świętego Graala, Historia Merlina*, XIII w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/4342/18826/>)

13. Wbijanie kołków i mocowanie lin, według *Regnault de Montauban*, t. II, manuskrypt, XV w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/3d/ee/a6/3deea6709fa4ebcb8df245d97fac8e85.jpg>)

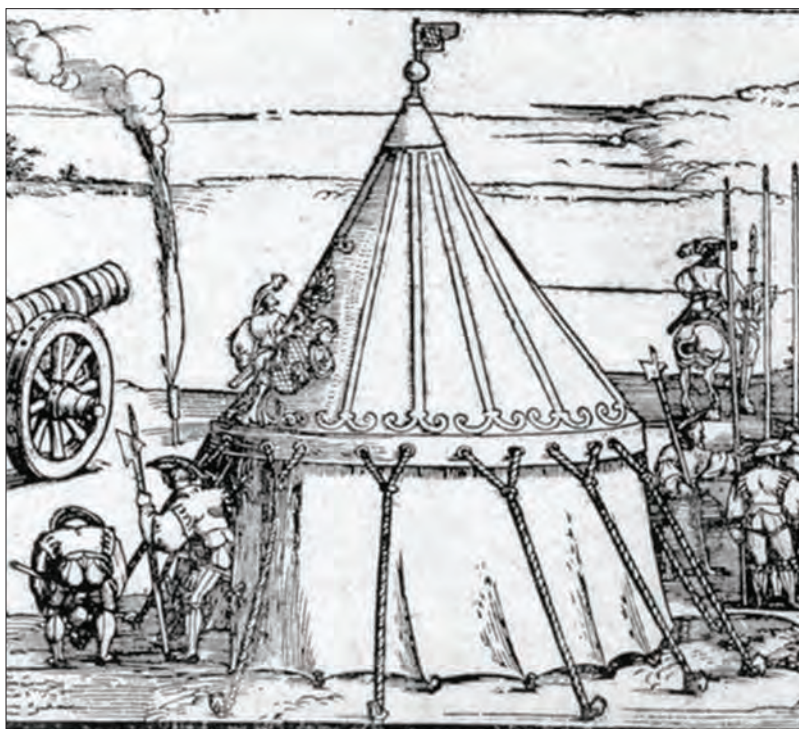
14. Namioty z widocznymi linami naciągowymi, według *Księga uzbrojenia cesarza Maksymiliana*, fragment, XVI w.

(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/5a/4d/75/5a4d753c2622e5072ac23375fb840a73.jpg>)

15. Liny naciągowe przywiązane do drzew, według *Historie Biblijne*, Józef Flavius, XV w.

(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/a4/79/ab/a479ab07dc4f48116d4165c1217e8226.jpg>)

16. Namiot parasolowy, według *Wejście Karola V do Monachium 1530*, Sebald Beham, XVI w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/e1/83/07/e18307601032995c78711391aedf5e61.jpg>)

17. Obóz nowożytny, według *Oblężenie Münster 1535*, Erhard, XVI w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/f8/47/7c/f8477cab53ef0abf42120e6cdd8b023f.jpg>)

Namioty tego typu, obok funkcji reprezentacyjnej, pełniły również rolę zadawanego miejsca widowiskowego, niezbędnego do organizacji wszelkiego rodzaju aktywności. Wspomnieć tutaj warto chociażby o biesiadzie wyprawionej 28 czerwca 1410 r., wzmiankowanej na kartach kroniki Jana Długosza, podczas której piorun trafił w namiot Dobiesława z Oleśnicy²⁷.

Chociaż na potrzeby armii organizowano wiele namiotów przeznaczonych do ogólnego wykorzystania, to pamiętać należy, że większość możliwych, wyruszając na wyprawę, miała je własne, wyłącznie do swojej dyspozycji. Konstrukcje te były często bogato zdobione, z chorągiewkami herbowymi na szczycie oraz wieloma wygodami w środku²⁸.

Warto wspomnieć również o namiotach wielomasztowych ze spadzistymi ścianami, o wydłużonej, w stosunku do namiotów stożkowych, konstrukcji. Dzięki zastosowaniu takiego stelażu można było powiększyć ilość miejsca w środku, nie unikając jednak dużej pochyłości ścian, ostro zwężających się w kierunku szczytu (il. 21). Namioty tego typu do swojej stabilizacji nie potrzebowały lin naciągowych, jak było to w przypadku namiotów stożkowych.

Popularność namiotów w nowożytnym obozie wojskowym nie malała. Podobnie jak we wcześniejszej epoce, na przedstawieniach ikonograficznych, obok znanych już konstrukcji wieloosobowych, pojawiają się niewielkie namioty żołnierskie, przeznaczone dla mniej zamożnych. Te proste konstrukcje, swym kształtem i przeznaczeniem przypominające współczesne wojskowe pałatki, rozpinano na prostym stelażu składającym się z dwóch lub kilku masztów, połączonych ze sobą poziomą tyczką lub napiętą liną. Maszty te stabilizowano linami naciagowymi, lub też ograniczano się do przymocowania płachty namiotowej do ziemi, za pomocą kołków. To płachta zatem utrzymywała szkielet rozstawionej konstrukcji (il. 22).

Tych prostych, niewielkich, rozbijanych na planie prostokąta namiotów w wielu przypadkach nie wyposażano nawet w ściany boczne, ograniczając się jedynie do wierzchniego płótna dachowego (il. 23). Konstrukcje tego typu wykorzystać można było, jak się wydaje, do różnych celów: kuchennych, magazynowych, czy jako miejsce wspólne.

Obok namiotów, również w tym okresie dostrzec można na przedstawieniach ikonograficznych szalasy oraz inne tymczasowe konstrukcje (il. 24).

Jak już wspomniano, w namiotach, oprócz przestrzeni do odpoczynku, musiało znaleźć się miejsce na niezbędny w podróży ekwipunek²⁹. Mowa tu głównie o wszelkiego rodzaju kufrach i skrzyniach. W źródłach ikonograficznych wielokrotnie natrafić można na wiele przedstawień pakunków widocznych we wnętrzach namiotów (il. 25, 26).

²⁷ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10–11 (1406–1412), Warszawa 2009, s. 74–75.

²⁸ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 108–110.

²⁹ *Ibidem*, s. 101, 104, 108.

Na przedstawieniach ikonograficznych odnaleźć można również inne wyposażenia, jak wszelkiego rodzaju meble – stoły, krzesła, łóżka czy inne udogodnienia (il. 20, 27). Z pewnością bowiem ekwipunek podróżny – szczególnie należący do dowódców lub innych wybitniejszych, posiadających służbę rycerzy – nie ograniczał się do samych bagaży i pakunków³⁰.

W wielu wypadkach namioty stanowiły również miejsce do składowania żywności. Zmagazynowane beczki – zapewne z winem – widoczne są na jednym z przedstawień z legendy o świętej Jadwidze, datowanej na rok 1451 (il. 28)³¹.

Spośród polskich źródeł pisanych, z reguły lakonicznie wspominających o namiotach, wyróżnia się dzieło hetmana Jana Tarnowskiego. Ten doświadczony wódz poświęcił im nawet fragment swego dzieła *Consilium rationis bellicae*, w którym pisał: „Żołnierze gdzieby dostatek mogli mieć, tedy byłoby z pożytkiem, aby namioty mieli; albowiem gdzie są jako zową kotarhą, które słomą, sianem przykrywają, tedy są niebezpieczne dla ognia. Mógłby człowiek jaki podejrzaný albo szpieg zapalić, zkądby wielkie a szkodliwe zamieszanie w wojszce mogło przyjść. Też u Turka wielki to pożytek czyni, i wszędy indzie gdzie namiotów wiele, iż chociażby na nie uderzyli na leżące, tedy powrozy które u namiotów są, byłyby im na wielkiej przekazce, iżby przez nie padali; a wszakoż to największa przyczyna, aby w wojszce szkodliwego zapalenia nikt uczynić nie mógł”³².

Zatem dobre ustawienie namiotów w obozie mogło okazać się kluczowe, nie tylko dla wygodnej komunikacji wewnątrz obozu, ale i bezpieczeństwa jego mieszkańców.

Rozplanowaniu miejsca w obozie pod rozstawienie namiotów dużo uwagi poświęcił Józef Naronowicz-Naroński w swoim dziele *Budownictwo wojenne*. Dokładne rozplanowanie i założenie obozu było, według autora, kluczem do utrzymania porządku w armii. Godnym zauważenia jest również fakt osobnego rozplanowania obozów dla sił autoramentu narodowego i cudzoziemskiego (il. 29)³³.

Na przestrzeni wieków namioty wojskowe ewoluowały. Zmianom uległa ich konstrukcja, materiały oraz systemy stelażu, wraz z żerdziami konstrukcyjnymi. Przemiany te można w dużym stopniu prześledzić dzięki źródłom ikonograficznym. Jednak te, choć dostarczają nam wielu informacji o funkcjonowaniu, rozplanowaniu, a także wyglądzie obozowiska wojskowego, są w przeważającej większości przedstawieniami zachodnioeuropejskimi. Przyjąć jednak można, że obozy armii polskiej w tym okresie urządzane były w sposób bardzo podobny (il. 30)³⁴.

³⁰ A. Nadolski, *op. cit.*, s. 81.

³¹ J. Szymczak, *op. cit.*, s. 108; W. Świętosławski, *op. cit.*, s. 128.

³² J. Tarnowski, *Consilium rationis bellicae*, [w:] Jan Tarnowski. *Hetman i Mąż Stanu*, red. E. Jaśko, Tarnów 2009, s. 175.

³³ J. Naronowicz-Naroński, *Budownictwo wojenne*, Warszawa 1957, s. 160–178.

³⁴ W. Świętosławski, *op. cit.*, s. 128.

18. Namiot wielomasztowy, według *Błądny rycerz*, manuskrypt, Thomas de Saluces, XV w.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/17/4d/87/174d87f01668b999927db48e245b34b6.jpg>)

19. Namiot dwumasztowy, według *Obóz*, manuskrypt, Niemcy, ok. 1383 r.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/fd/25/92/fd2592a848fe11e305a5a1741bb297d2.jpg>)

20. Uczta w namiocie, według *Uczta*, manuskrypt, ok. 1413–1415 r.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/5021/15660/>)

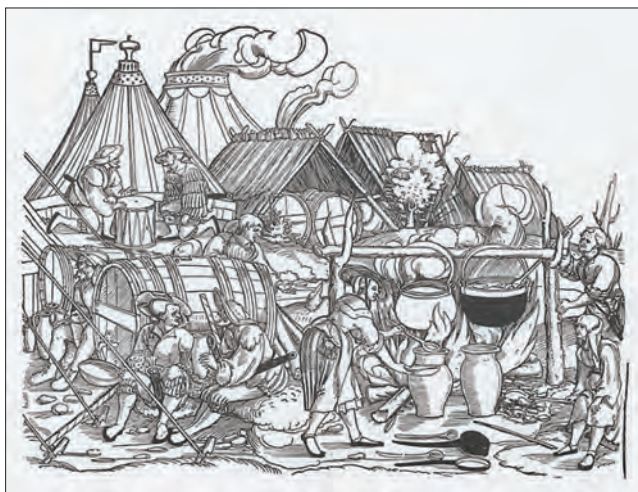
21. Prosty namiot kilkumasztowy, *Biblia z Padwy, Stary Testament*, fragment, XV w.
(Źródło: <http://manuscriptminiatures.com/5797/22268/>)

22. Obóz nowożytny, według *Obóz cesarza Karola V w Lauingen*, Matthias Gerung, XVI w.
(Źródło: <http://goodescompany.com/wp-content/uploads/2015/05/Gerung2.jpg>)

23. Namioty żołnierskie, według *Obóz cesarza Karola V w Lauingen*,
fragment, Matthias Gerung, XVI w.
(Źródło: <http://goodescompany.com/wp-content/uploads/2015/05/Gerung2.jpg>)

24. Życie obozowe, według *Oblężenie Münster 1535*, XVI w.

(Źródło: <https://i.pinimg.com/564x/67/37/11/673711da0ffc4c06ed14930d3035930.jpg>)

25. Wnoszenie pakunków do namiotu, według *Regnault de Montauban*, t. I, manuskrypt, XV w.

(Źródło: <https://i.pinimg.com/736x/fa/46/40/fa46402513fc8fc97da44c782e7283ea.jpg>)

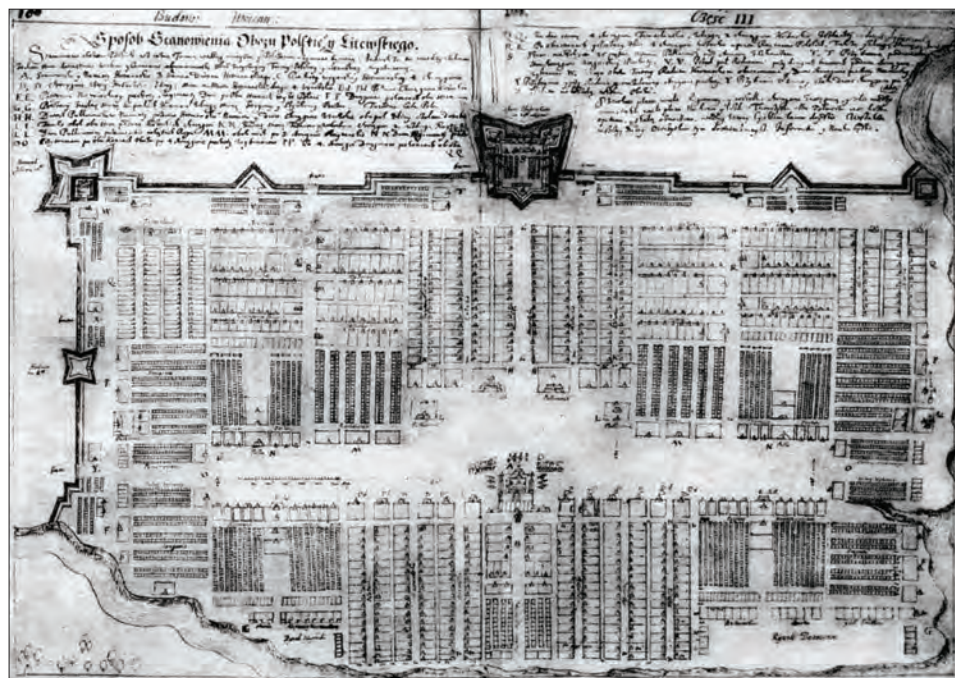
26. Wykorzystanie ekwipunku, według *Błądny rycerz*, manuskrypt, Thomas de Saluces, XV w.
(Źródło: <https://i.pining.com/564x/f2/bd/f2/f2bdf2700e2eb2d3995e0cf4fb0f70c3.jpg>)

27. Wyposażenie namiotu, według *Poszukiwanie Świętego Graala, Śmierć Arthusa*, manuskrypt, XIV w.
(Źródło: <https://i.pining.com/564x/ba/cc/5a/bacc5a6637d9358baaac4a0417254b10.jpg>)

28. Beczki z winem w namiocie, według *Legenda o św. Jadwidze*, fragment, ok. 1451 r.
(Źródło: <http://dk.bu.uni.wroc.pl/midas/manu/maxi/0/02/020/0206/02067/02067100.jpg>)

29. Plan obozu, według *Budownictwo wojenne*, Józef Naronowicz-Naroński, ok. 1659 r.
(Źródło: <https://i.pinimg.com/originals/c5/bf/a0/c5bfa074b1a2810ca0efef499be8da12.gif>)

30. Nieobronny obóz polski w tle, według *Kodeks Baltazara Behema*, 1505 r.
(Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/15/Balthasar_Behem_Codex_Tanner.jpg)

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10–11 (1406–1412), Warszawa 2009.
- Kronika książąt polskich*, wyd. Z. Węclewski, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. III, wyd. nakł. Akademii Umiejętności w Krakowie, Lwów 1878.
- Naronowicz-Naroński J., *Budownictwo wojenne*, Warszawa 1957.
- Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*, wyd. F. Piekoński, Kraków 1896.
- Rachunki wielkorządowe krakowskie z lat 1461–1462 i 1471*, wyd. S. Krzyżanowski, Archiwum Komisji Historycznej, t. XI, nr 400.
- Statuty i przywileje cechów bydgoskich z lat 1434–1770*, wyd. T. Esman, Z. Guldon, Bydgoszcz 1963.
- Tarnowski J., *Consilium rationis bellicae*, [w:] *Jan Tarnowski. Hetman i Mąż Stanu*, red. E. Jaśko, Tarnów 2009, s. 157–192.

OPRACOWANIA

- Górski K., *Historia artylerii polskiej*, wyd. T. Korzon, Warszawa 1902.
- Nadolski A., *Sprzęt taborowy, obozowy i przeprawowy*, [w:] *Polska technika wojskowa. Do 1500 roku*, red. A. Nadolski, Warszawa 1994, s. 79–83.
- Nowakowski A., *Sprzęt taborowy, obozowy i przeprawowy*, [w:] *Polska technika wojskowa. Do 1500 roku*, red. A. Nadolski, Warszawa 1994, s. 254–257.
- Polska technika wojskowa. Do 1500 roku*, red. A. Nadolski, Warszawa 1994.
- Słownik staropolski*, t. V, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.
- Szymczak J., *Pod namiotem sub diuo*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy Środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 101–113.
- Świętosławski W., *Sprzęt transportowy, przeprawowy i kwatermistrzowski*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450–1500*, red. A. Nowakowski, Toruń 1998, s. 123–128.
- Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450–1500*, red. A. Nowakowski, Toruń 1998.
- Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, red. J. Kamińska, I. Turrau, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966.

JĘDRZEJ TOMASZ KAŁUŻNY

Tents in a medieval and modern war camp according to iconographic sources

Tents have served the wandering man since the earliest times, acting as a replacement for the building and a place to store his property. Iconographic sources provide a lot of interesting information about the appearance of military camps, as well as tents set up on their place. One of the basic residential equipment in the military camps were tents with many comforts inside, intended for dignitaries, knights and commanders, as well as simple constructions and huts for ordinary soldiers, servants and camp helpers. Over the centuries, military tents have undergone the evolution of the construction and the materials they were made of. Also the system of their frame, along with constructional poles, were subjected to improvements. Many of these changes can be noticed by iconographic sources.

Keywords: tent, war camp, iconographic sources, army equipment.